

ANONİM ORTAKLIKTA PAY SAHİBİNİN BİLGİ ALMA HAKKI

Türk hukukunda şirketler sermaye şirketleri ve şahıs şirketleri olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Anonim şirketler sermaye şirketlerinden olup, günümüzde gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını ekonomiye kazandırmada en uygun ve esnek yapıyı oluşturmaktadırlar. Anonim ortaklıkta şirketlerin yönetim, denetim ve temsili tüzel kişinin organları olan yönetim ve denetim organları tarafından icra edilir. Pay sahipleri yönetim ve denetime ancak genel kurula katılarak oy kullanma, öneride bulunma, bilgi alma ve inceleme haklarını kullanarak dolaylı biçimde etki edebilirler.

Kural olarak çoğunluğun şirketin menfaatlerini düşünerek karar alması ve bu sırada anonim şirketler hukukunun yazılı olmayan prensiplerine (dürüstlük kuralı, eşit işlem ilkesi, hakların sakınılarak kullanılması gibi) uygun davranması gereklidir. Buna rağmen hâkimiyeti elinde bulunduranların ortaklığın çıkarı yerine şahsi çıkarlarını ön planda tutmalarına çok sık rastlanmaktadır. Bunu denetlemek için pay sahiplerine bilgi alma ve inceleme hakkı tanınmıştır. Bu hak ile güdülen amaçlar şunlardır: 1-Ortaklığın içinde bulunduğu ekonomik durum hakkında aydınlanma 2-Organların dolaylı kontrolü 3-Pay sahipliği haklarının bilinçli bir şekilde kullanılması 4-Organların işlevsel ve doğru karar almalarının temini 5-Pay sahibinin çoğunluk gücü veya yönetim gücü karşısında uğraması muhtemel tehlikenin önüne geçilmesi ve korunması 6-Pay sahibinin menfaatlerinin önüne geçilmemesi durumunda uğradığı zararların telafi ve tamir edilmesi..

Bilgi alma hakkı genel olarak nispi müktesep, vazgeçilmez, bağımsız ve bireysel bir haktır. Nispi emrediciliği dolayısıyla esas mukavele veya organların kararı ile bertaraf edilememektedir. Ancak kanunda öngörülen asgari koşulları genişleten veya kolaylaştıran sözleşme hükümleri veya genel kurul kararları ise emredici kurallara aykırı olmamak kaydıyla muteberdir. Türk Ticaret Kanununun 362 ve 363. Maddelerinde “Malumat Alma Hakkı” başlığı altında esasen aktif ve pasif yönüyle pay sahiplerinin bilgi alma hakkı düzenlenmiştir. Bilgi pay sahibinin talebi üzerine yetkili organ veya kişiler tarafından verilebileceği gibi pay sahiplerinin ortaklığın ticari defterleri ile muhaberatını bizzat incelemesi sonucu da gerçekleşebilir.

TTK 362 maddesi ile pasif bilgi alma hakkını ortaklığa ilişkin mali tablo ve raporların açıklanması ve pay sahiplerinin incelemesine hazır bulunması şeklinde düzenlemiştir. Bilgi alma hakkı bu yönüyle kamuyu aydınlatma ilkesi ile sıkı bağlantı içerisinde ve öğretide iç kamuyu aydınlatma biçiminde değerlendirilir. Bu hakkın periyodik bilgi verme (yetkili organ ortaklığın bilanço, yönetim kurulu ve denetçilerin düzenledikleri raporlar ve şirket kazancının ne şekilde dağıtılacağı konusunda teklifleri olağan genel toplantısından 1 gün önce pay sahiplerinin incelemesine hazır bulundurmak zorundadırlar), sürekli bilgi verme (bilanço, kar zarar hesabı ve yönetim kurulu raporları genel kurul olağan toplantısından itibaren 1 yıl süreyle pay sahiplerinin incelemesine hazır kalmaya devam etmelidir), talep halinde bilgi verme (pay sahipleri genel kurul olağan toplantısından önce masrafı ortaklığa ait olmak üzere kar zarar hesabı ve bilançonun örneğini isteyebilirler) ve tebligat (kar zarar hesabı, bilanço, yönetim kurulu ve denetçi raporları ile karın nasıl dağıtılacağına ilişkin önerilerin incelemeye hazır olduğunun hamiline yazılı hisse senedi sahiplerine ortaklığın ilanlarına ilişkin ana sözleşme hükümlerine göre ilan edilerek, nama yazılı hisse senedi sahiplerine de ayrıca tebligat yapılarak duyurulmalıdır) olmak üzere dört ayrı yönü vardır. Pasif bilgi alma hakkının kullanımı olağan genel kurul toplantısında kullanma ile sınırlı değildir. Yargıtay’ın da içtihatlarına göre olağan veya olağanüstü genel kurul toplantılarında pay sahiplerinin gündemde yer alan konu hakkında bilinçli oy kullanabilmeleri için gerekli bilgilendirme

araçları pay sahiplerinin incelemelerine sunulmalıdır.

TTK 363 maddesi ile ise aktif bilgi alma hakkı düzenlenmiştir. Pay sahiplerinin yönetim kuruluna veya denetçilere görevleri kapsamında soru yönelterek bilgi istemeleri yönetim kurulu ve genel kuruldan bizzat inceleme yapmak için izin talep etmeleri, azınlık pay sahiplerinin özel denetçi seçilmesini istemesi veya denetçilere şikâyet hakkı pay sahibinin bilgi elde etme konusunda aktif olduğu hallerdir. Genel olarak aktif bilgi alma hakkı şu üç başlık altında toplanmıştır. 1-Soru sormaya dayalı bilgi alma hakkı 2-Şirketin ticari defterlerini ve muhaberatını inceleme hakkı 3-Bilgi alma ve inceleme talebinin haksız olarak reddi durumunda talep olunan bilgileri mahkeme yoluyla elde etme hakkı.

Bilgi alma hakkının sahibi anonim ortaklıktaki pay sahipleridir. Pay sahibi belirli miktarda veya belirli süreden beri paya sahip olma şartına bağlı olmadan, oy hakkındaki kısıtlamalara bakılmadan, azınlık veya çoğunluğun kararı veya iznine ihtiyaç duymadan bizzat veya temsilci aracılığı ile bu hakkını kullanma olanağına sahiptir. Pay sahibi sıfatını taşımayan 3. Kişilerin şirket veya payla ilgili de olsa bu hakkı kullanmaları söz konusu değildir. Bu hakkın kullanılmasında mutlak olarak eşit işlem ilkesine uyulmalıdır.

Bilgi verme yükümlüleri denetçiler ve yönetim kurulumdur.

1- Denetçiler: TTK 363/1 ve TTK 256/1 dikkate alındığında pay sahiplerinin bilgi alma talebinin öncelikli muhatabının denetçiler olacağı açıktır. Denetçilerin bu yükümü soru sorma sureti ile bilgi edinmeyi kapsayacak nitelikte olmakla beraber denetçilerin pay sahiplerinin inceleme taleplerini karşılama yükümleri bulunmamaktadır. Nihai anlamda bilgi alma hakkı genel kurul toplantısında kullanılacağından denetçilerin toplantıda bizzat hazır bulunmaları zorunlu kılınmıştır. Bu yolla denetçiler pay sahiplerinin bilgi alma taleplerini gerçekleştirerek onları aydınlatma yükümlülüklerini yerine getireceklerdir. Denetçilerin kanunla kendilerine yüklenen ve ayrıntılara inmeyi gerektiren söz konusu denetlemeyi yapabilmeleri için şirket yönetim kurulundan gerekli defter ve belgeleri talep ve temin etmeleri halinde, tüm bilgilerin ve hesaplar konusunda değerlendirme yöntemleri de dâhil gerekli açıklamaların yapılması zorunluluğu vardır. Yani denetçilerin görevlerini yapabilmeleri için yönetim kurulundan bilgi alma ve inceleme talebinde bulunma hakları mevcuttur. Yönetim kurulu denetçilerin bu taleplerini şirketin menfaati veya korunması gerekli şirket sırrı gerekçesi ile geri çeviremezler.

2- Yönetim Kurulu: Kanundaki düzenlemeler incelendiğinde yönetim kurulunun aktif bilgi alma talebinin muhatabı ve yükümlüsü olduğu anlaşılabacaktır. TTK'nın malumat alma hakkı başlıklı maddelerinden soru sormak sureti ile aktif bilgi alma hakkının denetçilere karşı, inceleme hakkının ise yönetim kurulu veya genel kurula karşı kullanılacağı anlamı çıkmaktadır. Denetçilerin ortaklık anlamında bilgi alma, işleri nezaret ve yönetim kurulunun faaliyetlerini denetleme hakkına sahip oldukları kesindir. Ancak denetçilerin şirketin faaliyetlerine sürekli ve birinci elden yakın ve vakıf olmadıkları da gerçektir. Bu nedenle şirketin faaliyetleri ve malvarlığının idaresi konusunda birinci dereceden bilgisi ve aynı zamanda bu kapsamda hesap verme yükümlüsü olan yönetim kurulunun öncelikle bilgi verme yükümlüsü olması doğaldır. Gerek yargı kararlarında gerek öğretide bilgi isteme hakkının öncelikle yönetim kuruluna yöneltileceği, bu ortaklıklarda öncelikle bilgi verme yükümlüsünün başkasına ait bir işi gören, başkasının malvarlığını idare ve temsil eden yönetim kurulu olduğu kabul edilmekte, pay sahibinin sorularına sağlıklı ve yeterli derecede gerektiğinde belgelere bağlı cevap verecek organın denetçilerden ziyade ortaklığın durumu ve faaliyetlerini en iyi bilen ve pay sahiplerine yakın olan yönetim kurulu olduğu sonucuna varılacaktır. Bunun

yanında yönetim kurulu genel kurul toplantısında hazır bulunma ve bilgi verme yükümlülüğü altındadır.

Bilgi alma hakkına konu bakımından bir sınır çizilmesi mümkün değildir. Bilgi alma talebinin asıl muhatabı yönetim kurulu olduğundan, ortaklığın faaliyet konusuna giren ve bu organın görevi kapsamında olan her husus hakkında bu kuruldaki bilgi istenebilecektir. Bu nedenle bilgi alma hakkının konusu bakımından bir sınırlandırmaya gidilmesi esasen hakkın bağımsız karakterine aykırılık oluşturur. Denetçiler görevleri kapsamına giren konularda, şirket menfaatlerine zarar vermemek koşulu ile bilgi vermekle yükümlüdürler. Dolayısıyla denetçilerin sır saklama yükümlülükleri bilgi alma hakkının konusunu sınırlayan bir hüküm değildir. Bilgi alma hakkı en geniş anlamda ortaklığın içinde bulunduğu ekonomik durumun nasıl oluştuğunu, bu çerçevede karı azaltan sebepleri, bilanço ve kalemlerini ve çok tartışmalı olan gizli yedekleri kısaca tüm faaliyetleri kapsar. Kısacası şüpheli görülen her husus yönetim kurulu veya denetçilerin görevlerini ilgilendirmek kaydı ile pay sahiplerinin soracakları soruların konusunu teşkil edecektir.

BİLGİ ALMA HAKKININ KAPSAMI: TTK 363/1 hükmü uyarınca pay sahipleri şüpheli gördükleri noktalar hakkında denetçiler ve yönetim kurulundan lüzumlu açıklamayı istemeye yetkilidirler. Şüpheli noktalardan neyin kastedildiği çok açık değildir, kanun koyucunun bilerek bıraktığı bir hüküm içi boşluk vardır. Bu durumda pay sahipleri yönetim kurulu ve denetçilerden genel kurul veya genel kurul dışında hakkın ihdası amacına uygun olarak en geniş anlamda bilgi alma hakkına haiz olmaktadır. Pay sahibi bu hakkını keyfe keder kullanamaz. Olaylar hakkındaki bilgi haklarını bilinçli bir biçimde kullanılması için gerekli ise talep edebilecektir. Bilgi alma hakkının kapsamına ortaklığın tüm iş ve işlemleri dâhildir. Şirketin işlerine öğretide verilen örnekler şunlardır: şirketin geleceğine ilişkin faaliyetleri ve bunların masrafları ile planları şirket danışmanları mali denetçiler özel denetçi veya resmi makamlarca hazırlanmış rapor ücretler huzur hakları ya da gizli yedek akçelerin kendileri ve sarf yerleri. Burada belirleyici olan anonim şirketin amacını gerçekleştirme amacıyla kanun veya sözleşme uyarınca yapılan işlerden olması gerektiğidir. Son olarak unutulmamalıdır ki anonim şirketlerin kuruluş aşamasında kurucular arasında adi ortaklık ilişkisi kurulmuş olamayacağından bu durumda bilgi alma ve inceleme hakkı esas itibarıyla adi ortaklığı düzenleyen hükümler kapsamında kullanılabilir.

BİLGİ ALMA HAKKININ SINIRLARI: Bilgi alma ve inceleme hakkının kullanılmasının pay sahibinin sübjektif talep gerekçesi dışında en önemli sınırı “ortaklık sırrı” veya “ortaklık menfaati” dir.

Yönetim kurulunun ortakları aydınlatma görevi yönetim kurulunun sadakat borcu ve bunun bir görünümü olan ortak menfaatin korunması yükümü ile sınırlandırılmıştır. Burada pay sahibinin sır kapsamında öğrendiği hususların muhafazası amaçlanır. Pay sahibinin bizzat ortaklıkla rekabet içinde olması da mümkün değildir.

Yönetim kurulu üstün ortaklık menfaatini göz ardı ederek bilgi verme yoluna gidemez. Pay sahibinin bilgi alma hakkı ortaklık sırrını veya eşdeğer anlamıyla ortaklık menfaatlerini ihlal etmediği müddetçe mevcuttur. Yönetim organı denetçiler ve hâkim ortaklık sırrını ifşa etmemek kaydıyla bilgi verecektir. Kural olarak şirketin menfaatinin pay sahibinin bilgi alma hakkına tekaddüm ettiği, bireysel bilgi alma hakkının şirket menfaatini koruma yönünde başkaca bir çözüm bulunamaz ise ancak o zaman korunacağı yönündedir

Bilgi alma hakkının sübjektif sınırını ise hakkın kötüye kullanılması yasağı oluşturmaktadır.

Ortaklık hiçbir şekilde ve hiçbir kuralla kendisi için zararlı olabilecek bir açıklamaya zorlanamaz. Anonim ortaklık tüzel kişiliğinin ekonomik gizlilik alanı vardır. Bu gizlilik alanının muhafazası gereklidir. Anonim ortaklık sırlarının gizli kalmasındaki menfaat üçüncü kişiler yanında bizzat ortaklık pay sahibine karşı da mevcuttur. Şayet pay sahibi bilgiyi salt rekabet etmek için talep ediyorsa salt kötüye kullanma amacı varsa bilgi ve inceleme talebi iş sırlarının çalınması veya sair şekilde ortaklığa zarar verme kastı varsa normun konuluş amacına aykırı bir talep söz konusu demektir. Bilgi alma ve inceleme talebinin norma yabancı bir amaç için kullanılması hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olduğundan, ispat yükü ortaklık üzerindedir.

BİLGİ ALMA VE İNCELEME TALEBİNİN REDDİ: Pay sahibinin bilgi alma ve inceleme talebinin karşılanması ortaklık sırlarının ifşası sonucunu doğuracaksa veya bilgi verilmesi neticesinde ortaklığın görülebilir, aktüel bir menfaatinin zarar görme tehlikesi varsa yetkili ve yükümlü organ bilgi veya izin vermekten imtina etmelidir. Yönetim organı ve denetçiler ancak ortaklık sırlarını ifşa etmemek kaydıyla bilgi verebilecekken, hâkim de ancak bu sınırlamaya uymak kaydıyla hüküm verebilecektir. Bunlardan farklı olarak sürekli veya geçici objektif imkânsızlık sebeplerinden dolayı da bilgi vermekten kaçınılabilir. Talebin hangi hallerde reddedilebileceği konusunda somut bir ölçüt bulunmamakta ve somut olayların özelliklerine göre ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Öğretide genel kabul gören kıstaslar şunlardır: 1-Ortaklığın menfaatinin bulunduğu durumlar. 2-Şirketin iktisadi ve hukuki yapısı ile bilgi alma talebinde bulunulan dönem dikkate alınmalıdır. 3-Sır saklamaya ilişkin menfaat şirket açısından açık ve somut biçimde haklı ve maddi anlamda temele dayanmalıdır. 4-Bilgi alma talebi keyfi olarak reddedilemez. 5-Şirket bilgi açıklama suretiyle zarara uğratılamaz. 6-Bilgi vermekten kaçınma hakkı yönetime gerçek olmayan şeyi söyleme hakkı vermez.

Kaynak:

Doç. Dr. Arslan KAYA Anonim Şirketlerde Pay Sahibinin Bilgi Alma Hakkı /2001

Prof. Dr. Mehmet BAHTİYAR Ortaklıklar Hukuku / 2007

Ünal TEKİNALP Halka açık anonim ortaklarda yönetime katılma sorunu /1978

Oğuz İMREGÜN Anonim Ortaklıklar / 1989